

A világban zajló nagy trendek

dr. Pogátsa Zoltán előadásának összefoglalója

XV. FBN-H Éves Konferencia, Debrecen, 2025. május 16.

1. Kína felemelkedése

A gazdaságtörténetek szerint kapitalizmus csak 4-500 éve létezik és vélhetően nem is fog sokáig fennmaradni. Kialakulása Európához köthető, amikor Észak- és Nyugat-Európa lett a világ gazdasági kapuja. Később az Egyesült Államok vált a kapitalizmus fellegetőjévé, majd az 1950-es években újabb irányváltás figyelhető meg Japán felemelkedésével. Mára Kína lett a világ vezető gazdasági hatalma a 2000-es évektől tartó folyamatos fejlődésének köszönhetően.

A világgazdaság centrumát illetően tehát óriási változás következett be: Kína – a reformoknak és a nyitásnak köszönhetően - a maoista rendszert leváltotta egy „távol-keleti fejlesztő állam” modellre (japán modell). Korábban a nyugat úgy gondolta, hogy a magas hozzáadott érték továbbra is nyugaton fog maradni, míg Kína csak gyártóközpont lesz alacsony bérekkel és alacsony hozzáadott értékkel. Kína azonban nem így gondolkodott: saját technológiákat és márkákat fejlesztett és átvette az értékesítési láncok kontrollját.

Az 1960-as években az USA állt a kereskedelem középpontjában, a legtöbb országnak ő volt az első számú kereskedelmi partnere. Európában a francia-német tengely volt a meghatározó, de a britek is kiemelt jelentőséggel bírtak (egykori gyarmatbirodalom). 1990-es évekre már változott a kép: a francia-német tengely továbbra is erős maradt, ám a britek fontossága nagyot zuhant. Az USA továbbra is meghatározó szerepet töltött be, de Kína ekkor még csak a szocialista országokkal kereskedett.

2020-ban Kína átvette az USA világgazdaságban betöltött vezető szerepét és ő lett az első számú kereskedelmi partnere a legtöbb országnak. Óriási fejlődésen ment keresztül, hiszen 30 éve még 30 év hátrányban volt, ma pedig már 30 évvel előttünk jár! Az USA szerepe erőteljesen visszaszorult, Japán és az Egyesült Királyság pedig már nem meghatározó. Hatalmas átrendeződés történt tehát a gazdasági világtérképen.

Sokáig az a mondás járta, hogy Kína akkor válik veszélyessé, ha a GDP tekintetében eléri az Egyesült Államokat. Ez azonban egy csalóka mutató, hiszen Kína egy kontinensnyi ország nagyon eltérő fejlettségű városokkal és régiókkal. A kérdés inkább az, hogy a legfejlettebb kínai térségek mit tudnak technológiailag? Nem kellett az USA GDP szintjét elérniük ahhoz, hogy technológiáik versenyképesebbek legyenek az amerikai technológiáknál pl. AI, gyorsvasutak (40.000 km), elektromos autók, akkumulátorok, úrállomás, mobil telefonok. Ma az USA termelőinek a legnagyobb konkurenciát a kínai termékek jelentik, amire a vámháború csak időszakos megoldást kínál.

S hogy mivel magyarázható, hogy Kína ennyire sikeres lett ilyen rövid idő alatt? Kína 40 éve nem háborúzott és mindig is autoriter rendszerként működött. A kínaiak nem években, hanem jóval hosszabb perspektívában gondolkodnak és azt mondják, hogy van idejük. Kínát sosem lehetett gyarmatosítani, ők inkább „önsorsrontók” voltak. Két évszázad megaláztatásnak nevezik Kínában azt az időszakot, ami az indiaiakkal való kereskedelemmel indult (az ópium bejutott Kínába), majd a két világháború között kialakult a káosz és az anarchia. Ez magyarázza többek között azt is, hogy miért preferálják a kínaiak a centralizációt. A két évszázadot megelőzően azonban Kína mindig is nagyon sikeres volt, tehát mostanra visszatértek oda, ami számukra a normalitás. Kína jelentése mandarin nyelven: Közép Birodalom, ami annyit tesz, hogy ők a világ közepe. Európa Kínából nézve csupán csak egy félsziget.

A demográfiailag kicsi Európának nincs súlya, de az USA is összeomlás közeli helyzetben van és a csendes-óceáni térség sem olyan meghatározó már. Magyarország ezzel a helyzettel nem nagyon tud mit kezdeni. A magyarok nagy része Kínát még mindig fejletlen országnak gondolja. A magyarokra oly jellemző dichotóm (két végletben) gondolkodás megakadályozza azt, hogy Kínáról értelmes diskurzust folytassunk, hiszen itthon mindent áthat a belpolitika. Magyarország következő 10 évét mindenesetre meghatározza majd a Kínával való együttműködés.

2. Globális felmelegedés

Évekkel ezelőtti hitetlenség övezte ezt a témát, ma már az emberek 70-80%-a tényként kezeli a globális felmelegedést. Magyarországon az átlaghőmérséklet 2 C°-kal emelkedett, ami már valódi problémát jelent, hiszen veszélyezteti a vízgazdálkodást is. Világszinten az átlaghőmérséklet 1.5 C°-ot nőtt, ami kevésnek tűnhet, de pl. a szója vagy rizstermelés ennek következtében felére eshet.

Az üvegházhatás tekintetében ugyan Kína a legnagyobb kibocsátó, a kínai termékeknek azonban más országok a fogadói - többek között mi is -, hiszen Kína gazdasága exportorientált. Az európai gyártás egy részét is Kínába vitték, mert ott jobban megéri, s ez szintén növeli Kína kibocsátását. A világ energiaigénye folyamatosan nő. A fosszilis energiafelhasználás növekedésével párhuzamosan zöld energiát is használunk, de valójában a zöld átmenet még nem kezdődött el. Az üvegházhatás meghatározó tényezői a következők:

- ✓ Népesség (8.5 mrd fő jelenleg): rakétaszerű emelkedés figyelhető meg. 3-4 mrd ember lenne eltartható műtrágya nélkül, tehát már most is túlnépesedésről beszélhetünk, de a jövőben háromszoros túlnépesedés várható.
- ✓ Egy főre jutó GDP: ha tartjuk az utóbbi két évtizedre jellemző lassú emelkedést a világgazdasági növekedésben, akkor egy idő után szuperexponencialitás következik be, ami elméletileg tarthatatlan állapot. A 3%-os világgazdasági növekedés (éves átlag) mellett a műanyag és a szemét mennyisége, továbbá az üvegházhatás a század végére tízszeresére emelkedik, 25 év alatt pedig duplázódik. A jelenlegi gazdasági növekedés tehát nem fenntartható!
- ✓ GDP arányos energia: az energia hatékonysággal mindenki foglalkozik, de ez a szorzó sosem lesz nulla.
- ✓ Energia arányos üvegházhatású kibocsátás: nem a légitömeg a legnagyobb rizikófaktor, hanem a műtrágyával történő élelmiszertermelés és a „manhattani” építkezések, a vasbeton, cement – és acélgártás ugyanis óriási üvegházhatású gázkibocsátással jár.

3. Automatizáció

Megjelent a 4. szakma, ami a robotokat, az algoritmusokat (big data) és a mesterséges intelligenciát jelenti. Napi szinten zajlik az emberek robotokkal történő kiváltása. Bár sokan még mindig azt gondolják, hogy nem kell ettől félni, hiszen folyamatosan keletkeznek új szakmák a régiek helyett, de valójában ez ma már nem így van!

A mezőgazdaságot automatizáltuk: ma 1-4% a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya. Utoljára 1937-ben volt mezőgazdasági túlsúly hazánkban, ezt követte a paraszti réteg gyarakban történő alkalmazása. Mára ez is leáldozott, az ipar aránya is 10%-ra esett vissza a gazdaságban. A gazdaság fejlődésével az iparban dolgozó fizikai munkásokat a hatékonyabb gépek váltották ki. A kék gallérosok ma már a robotokkal, a fehér gallérosok pedig az algoritmusokkal helyettesíthetőek.

Magyarországon az állam a munkaerőpiac egynegyedét, nyugaton az egyharmadát foglalkoztatja az iskolák, kórházak, rendelők működtetésével, az úthálózatok fejlesztésével, vagyis pótolja az

automatizáció következtében kiesett munkát. A szolgáltatószektor egy része azonban teljesen felesleges („bullshit jobs”), de ha jobban belegondolunk, akkor minden ember munkájának egy része is felesleges.

Régebben az volt a mondás, hogy rutinizálható dolgot nem érdemes tanulni, hiszen azt a robotok is elvégezhetik, azonban az adatok megtalálására, feldolgozására, automatizálására, elemzésére és prezentálására csak az ember képes. Mára a ChatGPT megjelenésével ez az elmélet is megdőlt. A mesterséges intelligencia fejlesztése a 2. világháborúban kezdődött, majd az OpenAI 2015-ös alapításával és a ChatGPT 2023-ban történt indításával robbanásszerű fejlődésnek indult. Az utóbbi két évben az AI egyre nagyobb segítséget jelent minden területen, vagyis kiváltja a nem rutinizálható feladatokat is. Az emberi teljesítményt a következő területeken múlja felül:

- ✓ multimodális érvelés
- ✓ képek osztályozása
- ✓ vizuális érvelés
- ✓ olvasási képesség
- ✓ angol nyelv megértése
- ✓ versenyszintű matematika
- ✓ phd szintű tudományos kérdések megválaszolása

A vállalatok érdeke: minél kisebb költségszint mellett minél nagyobb profit realizálása. Ha egy szoftver hatékonyabb, a vállalatvezetők ki fogják váltani vele az emberi munkát. pl. az Egyesült Államokban ajánlatírással emberek már nem foglalkoznak. Az AI tehát igenis el fogja venni az emberektől a munkát, de valójában szörnyűségként kell ezt felfognunk? Sokszor az egyetlen hely, ami munkavégzésre alkalmatlan, az a munkahely. Az AI-t tehát lehetőségként érdemes felfogni, ki kell találni azonban valami megoldást, mielőtt bekövetkezik a baj. Ha ugyanis nincs munkavállaló, akkor nem lesz fizetőképes vevő sem, valamilyen jövedelmet tehát adni kell az embereknek.

Megoldás lehet az ún. feltétel nélküli alapfizetés és a rózsaszín galléros munka előtérbe kerülése (idősgondozás, gyermeknevelés, kreativitás), amit jelenleg tipikusan nők végeznek. Felértékelődnek tehát az embertől emberig munkák, melyek robotokkal, algoritmusokkal nem kiválthatóak, vagyis az ember tanítson, neveljen és gondozza az idősebbeket, hiszen a Jóisten is erre teremtett bennünket.

Az összefoglalót készítette: Nagy Krisztina Zsuzsanna, FBN-H, ügyvezető titkár